

УДК 141

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.44.6>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЖИТТЯ» В КОНТЕКСТІ СЕМІОТИЧНОГО МІСТКА ВІД ФІЗИКАЛІЗМУ ДО БІОФІЛОСОФІЇ

Сергій Костючков

*Херсонський державний університет,
факультет психології, історії та соціології,
кафедра філософії, соціології та соціальної роботи
вул. Шевченка, 57, 76018, м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті аналізується процес трансформації поняття «життя» в контексті семіотичного містка від фізикалізму до біофілософії з акцентом уваги на тому, що в реченні біофілософії розглядаються всі форми життя – біологічна, геологічна, космічна, антропосоціальна. Показано трансісторичність філософських пошуків змістових конотацій поняття «життя» – від доби античності до наших днів. Ще з часів античності одним із центрів уваги дослідників постав феномен життя в усіх його формах, виявах і контекстах – філософському, науковому, духовному, культурному тощо. Зазначено, що філософська рефлексія щодо феномену життя маніфестує без перебільшення сакральний формат суспільної свідомості, в якому переважає певне світоглядне підґрунтя, на якому вибудовується будь-який тип теоретизування та парадигматики. Обґрунтовано положення про те, що в процесі історичного розвитку відбулась істотна трансформація змістових параметрів поняття «життя», а також ревізія його впливу на розвиток філософського знання та різних наук, зокрема – природничих. Підкреслюється, що когнітивним фокусом філософії життя, як нового напрямку філософії, було явище життя, що пізнається інтуїтивно як реальність, яка цілісно й динамічно розвивається. З'ясовано роль фізичних ідей у біологічній науці для пояснення феномена життя, що беруть свій початок у філософській традиції античного світу та не виглядають чимось архаїчним і невідповідним положенням сучасної науки. Стверджується, що сучасні біологічні дослідження феномену життя охоплюють усі рівні живого – від біосферного до субклітинного, при цьому з удосконаленням дослідницьких методик та інструментарію відкриваються нові сторони процесів життєдіяльності організмів. Наголошується на ролі в процесі пізнання феномену життя біофілософії, яка звертається до теорії біології, але не обмежується тільки описом і рефлексією щодо сформованої системи біологічного знання, а також його структури, цілей і рівнів. Показано, що біофілософія, як аксіолого-пізнавальна форма сучасної біології, є світоглядною основою для створення моноцільного, інтегрованого теоретичного образу узагальненого «живого».

Зроблено висновок про те, що з позицій біофілософії та в контексті фізикалізму прогрес сучасної науки жодним чином не означає повного та остаточного розкриття всіх таємниць феномену життя.

Ключові слова: життя, біофілософія, фізикалізм, природознавство, процесуалізм, семіотика, символ, філософська рефлексія, еволюціонізм, натуралізм.

Постановка проблеми. Розуміння феномену життя є одним із ключових питань не тільки в корпусі природничих наук, але й у просторі філософського знання, що має на меті спроби пояснення вічного з позицій сьогодення, створення раціональними засобами максимально узагальненої картини світу. Багатовимірність поняття «життя» спричинила антагонізм протилежних філософських орієнтацій – як матеріалістичної так й ідеалістичної, в ході яких мислителі різних часів і дослідницьких шкіл вимежовували якусь одну

із складових феномену життя, в той час як інші його грані або опинялися на периферії знання, або не зазнавали належного інтересу, а в деяких випадках – безумовно і категорично заперечувалися. Відтак, у центр дослідницької уваги потрапляє життя *per se*, в усіх його формах, виявах і контекстах – філософському, науковому, духовному, культурному та інших. У різні періоди історії філософи робили різного ступеню успішності спроби так або інакше пояснити явище життя, спираючись на власні спостереження або наявні наукові знання. Втім, змістові та сутнісні акценти феномену життя коливаються в доволі широкому спектрі залежно від історичного досвіду суспільства, його соціокультурних особливостей, цивілізаційної кваліфікації, рівня розвитку науки та багатьох інших чинників. Спроби пояснення феномену життя здійснювали мислителі різних епох – від античності до сьогодення; дослідницьку зацікавленість викликає, зокрема, трансформація поняття «життя» в площині семіотичного містка від фізикалізму через процесуалізм до біофілософії. Якщо фізикалізм базується на положенні про те, що всі природні явища безумовно підпорядковані механічним законам, а процесуалізм висуває презумпцію примату процесу над структурою живого, то біофілософія розглядає всі форми життя в єдиних конотаціях. Крім цього, на ґрунті біофілософії розробляються теоретико-методологічні засади загальної концепції життя, в яку різні аспекти біоорганічного життя входять у якості базових конструктивних елементів.

Відтак, основна **мета статті** полягає в аналізованні процесу трансформації поняття «життя» в контексті семіотичного містка від фізикалізму до біофілософії з акцентом уваги на тому, що в просторі біофілософії розглядається життя як таке в усіх його формовиявах.

Виклад основних матеріалів дослідження. Варто зазначити – чим складнішим і багатограннішим є будь-яке природне або соціальне явище, тим вищим є рівень плюралізму щодо визначень і трактувань конкретного явища, процесу або феномену. Зазначений методологічний принцип є цілком прийнятним відносно такого складного, багатогранного та різноаспектного поняття як «життя». Здебільшого ментальна складова бачення життя перебуває в ар'єргарді уваги науковців, зокрема – філософів різних дослідницьких шкіл і напрямів. Філософська рефлексія щодо феномену життя відкриває без перебільшення сакральний формат суспільної свідомості, який почасти не має чітко вираженого характеру – тут домінує певне світоглядне підґрунтя, на якому відбувається фундаменталізація будь-яких форм теоретизування та парадигматики. З плином часу відбувається суттєва трансформація змісту поняття «життя» та механізмів актуалізації цього явища, а також ревізія його впливу на розвиток філософського знання та природничих, зокрема, наук. Упродовж тривалого часу підсилюються ознаки проблеми нетотожності, неможливості зведення до «єдиного знаменника» трактувань феномену життя, що утворюють світоглядно-аксіологічний і когнітивно-прагматичний фундамент процесу пізнання світу.

Слід вказати на те, що за часів античності філософи різних шкіл вибудували значну кількість ідей, спрямованих на осягнення феномена життя, певна частина яких постає доктринальною основою і в сучасних філософських та біологічних побудовах. Скажімо, у філософській спадщині філософів-«досократиків» генеза та існування життя пов'язані з Космосом, космогонічними процесами, а живий організм у своєму індивідуальному розвитку відображає будову та розвиток Всесвіту. Кожна жива істота є одухотвореною, в ній визначально закладене певне джерело руху, свого роду субстанція, що регулює всі процеси життєдіяльності. Саме цей «першодвигун» обумовлює прояви саме тих ефектів, сукупність яких філософи визначали як життя. Філософське розуміння життя в трактовці досократиків певним чином стимулювало розвиток поглядів на природу життя в інтерпретації Платона і Арістотеля. За Платоном (діалог «Тімей»), усі живі істоти мають душу та

ініціальну спорідненість із Космосом, який також вважається живим. Усі істоти, які населяють Землю, є живими не тільки завдяки особливостям будови та присутності душі, як особливої «причини руху, що рухає себе», але й унаслідок причетності кожної істоти до самої ідеї життя [1].

Для Арістотеля життя пов'язується з уявленням про енергію, яка не є поняттям метафізичним, але може бути пов'язане з певною дією. Поняття «життя» Арістотель застосовує до широкого спектру процесів – від зростання, харчування, розмноження, руху до мислення як найвищої форми існування матерії. Зазначені процеси є, за Арістотелем, специфічними проявами особливих властивостей душі, які, власне і визначають поняття «життя». Жива істота, стверджує Арістотель, є особливим природним тілом, яке здатне до дії та реалізації внутрішньо притаманних йому можливостей. Саме тому поняття «життя» в філософії та біології Арістотеля пов'язано з енергією, яка не є тільки формою або матерією, але виявляється дійсністю тієї структури, яка утворюється внаслідок «утілення» в ній енергії [2].

Середньовіччя в контекстах розуміння життя маніфестувало процес рестрикції від античного космоцентризму до теоцентризму, доктринальна основа якого полягає в тому, що Бог є живим, а відповідно з текстами Священного писання сам по собі є життям. Людина також повинна прагнути близького до Бога життя, але це життя духовне, орієнтоване на зовсім інший, на відміну від світського, порядок. Відтак, духовне життя – це дещо значно більше, ніж реалізація природних можливостей смертного тіла, яке Бог наділив безсмертною душею. У XVII столітті філософи-схоласти вирізняли два різних модуси життя, кожен із яких має власні умови та характеристики життєздатності, так званої вітальності. Один модус життя – це життя фізичне, з яким схоласти пов'язують функції зростання, живлення, розмноження та, частково, відчуття. Інший модус – це так зване інтенційне життя, для якого властиві ментальні та вольові акти, а також акти чуттєвого прагнення – інтенції (від лат. *intentio* – намір, прагнення). Бог та його креатури безумовно вирізняються за своїми ключовими характеристиками, але є певна загальна властивість, яка об'єднує їх у категоріях живого – це внутрішнє обумовлене прагнення досконалості.

У 60 – 70-ті роки XIX століття в Німеччині набула популярності так звана філософія життя (нім. – *Lebensphilosophie*), ірраціоналістична течія, яка набула певного розвитку в першій чверті XX століття. Когнітивним фокусом нового напрямку філософії було життя, що пізнається інтуїтивно як реальність, яка цілісно й динамічно розвивається. Одним із фундаторів філософії життя вважається Фрідріх Ніцше (1844 – 1900), він запровадив у науковий дискурс поняття «воля до влади» (нім. – *Der Wille zur Macht*), якою характеризується вся жива природа та яка діє в якості рушійної сили еволюції живих організмів та джерелом чинників розвитку соціального буття. Аналогічним ніцшеанській «волі до влади» поняттям «життєвий порив» (франц. – *Élan vital*) оперував Анрі Бергсон (1859 – 1941). У роботах «Досвід про безпосередні дані свідомості» та «Матерія і пам'ять» французький філософ протиставляє внутрішній світ людини фізичному, матеріальному світу, який він розуміє як плюралістичний, побудований із множини взаємно ізольованих процесів, явищ і подій. У книзі «Творча еволюція» А. Бергсон зосереджує увагу на існуванні такого собі Абсолютного, яке охоплює та об'єднує всі складники існуючого та наголошує на тому, що наука про життя вимагає для подальшого розвитку принципово нової філософії. Необхідно, на думку філософа, відмовитися від архаїзованих стереотипів новоєвропейського раціоналізму. Це може означати заперечення принципу відмінності матеріального та ідеального, свідомості та буття на користь принципу їхньої моно цільності [3].

Слід наголосити, що починаючи з XIX століття активно досліджуються проблеми сутності, змісту й розвитку антропо-соціального життя як похідної біоорганічної форми

життя. Вдалу спробу застосування фізичних ідей у біологічній науці здійснив Ервін Шре-дінгер (1887 – 1961), один із фундаторів квантової механіки. У книзі «Що таке життя?» дослідник, відповідаючи на титульне запитання, стверджує, що життя – це впорядкована й закономірна поведінка системи, заснована не тільки на єдиній тенденції переходити від упорядкованості до неупорядкованості, але й частково на факті існування впорядкованості, що постійно підтримується. Дослідник визначає доволі чітку демаркаційну лінію між живим і неживим; матерія, за Шредингером, вважається живою доти, доки вона продовжує рухатись, обмінюватись із навколишнім середовищем речовинами та енергією значно більший відрізок часу, ніж це могла б робити нежива матерія [4].

Сучасний американський біолог, вірусолог, біоінформатик Євген Кунін у книзі «Логіка випадку. Про природу та походження біологічної еволюції» аналізує складну комбінацію випадкового та закономірного, спорадичного й обумовленого, що лежить в основі самої сутності життя. Дослідник пропонує оригінальне розуміння взаємовпливу випадковості та необхідності, що рухають уперед «машину» біологічної еволюції. Є. Кунін об'єднує нові дані та концепції, вибудовуючи той простір, що сягає за межі синтетичної теорії еволюції, котра розглядається як процес, що залежить від багатьох випадковостей. Дослідник об'єднує між собою такі концептуальні ідеї, як порівняльна геноміка, розуміння непередбачуваності процесу еволюції, дослідження експресії генів, застосування методів статистичної фізики для дослідження генів і геномів, а також пропонує нові погляди на ймовірність спонтанного зародження життя, що співпадають з новітніми досягненнями сучасної космології [5].

Як можемо бачити, використання фізичних ідей у біологічній науці для пояснення феномена життя, що бере початок у філософській традиції античного світу, не є чимось архаїчним і дисгеніальним сучасній науці. Трактатування життя в контекстах фізичних процесів залишається логічним і прийнятним для сучасних підрозділів біологічної науки – від анатомії й фізіології до генетики та екології, від гістології та цитології до біоінформатики і космобіології та мають місце зокрема, у фізикалізмі, про який йтиметься нижче. Саме таке розуміння життя – як ланцюга фізичних і хімічних процесів – протягом тривалого періоду часу домінувало в науці та й нині не потенціює передумов для відмови від нього. Скажімо, класична дефініція Ф. Енгельса щодо життя як способу існування білкових тіл (праця «Діалектика природи») є не тільки біологічною, але й філософською, і в двадцять першому столітті не виглядає безнадійним анахронізмом. Сучасні біологічні дослідження феномену життя охоплюють усі рівні живого – від біосферного до субклітинного, при цьому з удосконаленням дослідницьких методик та інструментарію відкриваються нові сторони процесів життєдіяльності, але базове, фундаментальне розуміння життя залишається майже незмінним із позаминулого століття. На нашу думку, життя, в найширшому біологічному трактуванні, є «...специфічним каналом трансляції спадкової інформації між поколіннями з багаторазовим перекодуванням – посднання нуклеотидів у ДНК (*дезоксирибонуклеїнова кислота*) перекодується в комплекси нуклеотидів у РНК (*рибонуклеїнова кислота*), які обумовлюють послідовність амінокислот у білкових молекулах» [6, с. 59]. Якщо «сконцентрувати» та змістовно лаконізувати наведене визначення, можна сказати, що життя – це процес обмеженого в часі та просторі буття матеріального об'єкта у контакті різного ступеню складності (фізичному, хімічному, інформаційному, ментальному тощо) з оточуючим середовищем, що забезпечується реалізацією спадково закладеної програми функціонування.

Підкреслимо, що йдеться про життя як властивість природних об'єктів, оскільки різні сфери знання та практичної діяльності оперують смисловими конструктами «духовне

життя», «політичне життя», «економічне життя», «культурне життя», «соціальне життя» і навіть «штучне життя» (*art life*). При цьому життю притаманне мультиформатне відтворення: скажімо, соціальне життя має різні моделі – атомістську й холистську, залежно від рівня трактування особистості та її ідентичності (за М. Сенделом). Навіть поетизований метафоричним пафосом вислів «життя – це горіння» (зазвичай, йдеться про самовіддане служіння людини суспільству), що міцно утвердився в просторі белетристики й публіцистики, базується на фізичних та хімічних процесах. Усі живі організми характеризуються наявністю фізіологічного процесу дихання, тобто окиснення речовин, іншими словами – їхнього згорання у поєднанні з киснем: отже, з точки зору біології, будь-яке життя – це дійсно горіння. Необхідною бачиться певна відстороненість від узагальненого бачення життя, щоб зробити його об'єктом аналізу, зайняти, за влучним висловом Г. Плєснера, «ексцентричну позицію». Це надасть можливість мінімізувати вплив архаїзованих, почасти – протонаукових тверджень, стереотипізованих акцентів, інтерпретаційних контамінацій, смислової дисипації тощо. Такою здатністю володіє, на нашу думку, біофілософія, орієнтована у напрямі пояснення феномену вічного, різного за формами життя з фундаментальних філософських позицій.

Отже, еволюція трактувань поняття «життя» триває від Античності до сучасності та розкриває без перебільшення нескінченну галерею тлумачень, дефініцій, репрезентаційних моделей і навіть символічних образів, тому ми розглянемо трансформацію зазначеного поняття тільки у доволі вузькому контексті семіотичного містка від фізикалізму до біофілософії. Дослідження проблемного ландшафту філософії життя не може бути результативним без фіксації уваги на матеріалістичній позиції у філософії, що має назву «фізикалізм». Саме поняття «фізикалізм» доволі часто ототожнюється з терміном «науковий матеріалізм», який набув неабиякого розповсюдження у 60 – 70-ті роки ХХ століття в СРСР, серед апологетів так званої «марксистсько-ленінської філософії». Можна виокремити два пункти філософської зацікавленості, що визначають фізикалізм – це природа світу та природа свідомості, зокрема питання про те, як людина сприймає фізичний світ (епістемологічний аспект) та реагує на нього. Онтологічна установка фізикалізму включає в себе, по-перше, фізикалістський монізм, згідно з яким усе в світі є фізичним і, по-друге, фізикалістський детермінізм, відповідно до якого все в світі підкорюється відповідним фізичним законам.

Базовим принципом фізикалізму вважається положення про те, що всі природні явища етіологічно підпорядковані механічним законам, а сама природа є колосальною машиною / системою машин, створених за унікальним, прихованим від нашого розуміння, планом всемогутнього Творця. Німецько-американський філософ і логік Рудольф Карнап (1891 – 1970) покладає в основу фізикалізму твердження про те, що фізична мова є універсальною, тобто такою, якою може бути «написане» кожне речення в будь-якій науці, зокрема – в біології. В речищі фізикалізму життя є результатом мимовільного прагнення природних процесів до максимуму хаосу, який характеризується ентропією як фізичною характеристикою. Наслідком зростання хаосу і є життя в усіх його формовиявах; випадковості призводять до детермінізму, чим і пояснюється майже безмежна кількість форм життя на планеті Земля. Одне з базових положень фізикалізму полягає в тому, що весь світ у різних його проявах і формах завжди, повністю та безумовно підкорюється фізичним законам. Причому це стосується як простих, емпірично засвоєваних об'єктів, так і абстрактних понятійних конструкцій. Філософія працює з «межевими» абстракціями: життя та смерть, кінцеве та інфінітивне, вічне та ефемерне мають для філософа однакове за смисловим навантаженням значення. Деякі з абстрактних понять експлікуються

з позицій фізикалістської онтології – вони можуть претендувати тільки на номінальне, але не реальне існування.

Визначимо конструктивні особливості такого собі семіотичного «містка», який поєднує позиції фізикалізму та положення біофілософії. Семіотика як наука про знаки та їхні властивості виявляє себе в фізиці та математиці, лінгвістиці та архітектурі, а також у біології, педагогіці, психології тощо. Предметом семіотики є система, яка несе інформацію, тобто – знакова система. В загальному розумінні, знак є предметом, що слугує для заміщення або моделювання іншого об'єкта або явища. Знак – це не просто «репринт» або копія якогось фрагменту реальності, йому притаманні оригінальне значення та функціонально-інструментальне призначення. Важливе методологічно-концептуальне й когнітивно-праксеологічне значення має співвідношення знаку й символу. Завдяки символам людина трансформує уявлення про світ та його властивості, здійснює декодифікацію природних явищ, процесів і феноменів. Індивіда, здатного продукувати символи та комунікувати за їхньою допомогою, Ернст Кассіерер назвав «людиною символічною» (*homo symbolicus*). Зауважимо, що символ – це завжди порівняння, в його основі лежить закон аналогії: символ як імплікація форми й змісту являє собою єдність аналогії в контексті тези і антитези її членів. Але символ не лише відображує конкретне явище, але здатний моделювати його, саме постаючи в такому контексті як символ.

Погодимось із К. Юнгом, котрий зазначав: «Кожне розуміння яке витлумачує символічне вираження в сенсі аналогії певного знайомого предмета, має семіотичну природу. І навпаки, розуміння, яке витлумачує символічне вираження як найкращу й найбільш зрозумілу формулу порівняно з невідомим предметом, має символічну природу. Розуміння ж, яке витлумачує символічний вираз як іномовлення якогось знайомого предмета, має алегоричну природу. Наприклад, пояснення хреста як символу божественної любові є поясненням семіотичним, оскільки «божественна любов» з'ясовує сутність предмета точніше й краще, ніж це робить хрест, який може мати багато інших значень. Навпаки, символічним виявиться таке пояснення хреста, яке розглядає його, окрім інших пояснень, у якості вираження чогось незнайомого й незрозумілого, містичного або трансцендентного, тобто перш за все психологічного аспекту, який точніше виражається у вигляді хреста» [7].

У біології, як вже було зазначено вище, семіотика виявляє себе доволі широко в різних підрозділах науки про життя. Наприклад, у генетиці семіотико-інформаційний підхід у дослідженнях геному дає можливість знаходити нові форми впорядкування генетичної інформації та пропонувати раціональне пояснення різним аспектам явищ спадковості та мінливості. У ботаніці символічним типом можна вважати так звану «прото-рослину» («Urpflanze»), запропоновану поетом і дослідником природи Йоганном Гете. Він мав на меті віднайти єдиний прототип, безкінечними за формами модифікаціями якого є всі існуючі на планеті рослини. Й. Гете не тільки описав прото-рослину, але й створив її графічний образ – символ. Узагальнення реально існуючих рослин у формі символічної прото-рослини містило безмежні варіації можливих рослинних форм, тобто образне і смислове відображення конкретного природного об'єкта. Воно виявило себе не лише зовнішніми ознаками, а й внутрішніми закономірностями природи, а відтак – стало генеруючим, образотворюючим принципом, який перевищив сферу конкретної реальності.

Розвиваючи думку Р. Карнапа стосовно того, що фізична мова є універсальною, тобто такою, якою може бути написане будь-яке речення в зокрема, біології, додамо: визначення життя в контекстуальному режимі суто фізикалізму не дає можливості розглянути мегаскладний феномен життя в принципово єдиних категоріях – від найпростіших до вищих ссавців. Продовжуючи та розвиваючи запропоновану метафору, підкреслимо – біофілософія,

вибудовуючи з використанням фізичної мови речення про сутність життя, збагачує його художніми образами, новими сенсами, нюансованими відтінками, метафоричною поетиною, надає йому властивості поліфонічного звучання та естетичного забарвлення. Сучасні філософи, оперуючи у рамках різних парадигм, демонструють достатньо розбіжні підходи до витлумачення поняття «життя». У просторі біологічних наук на шляху пізнання феномена життя виникли, еволюціонували й продовжують розвиватися різні концепції та моделі організації різних форм життя. Відтак, і біологія зацікавлена у філософських узагальненнях концепцій щодо світу живого: саме тут приходить «на допомогу» біофілософія, котра звертається до теорії природознавства, але не обмежується тільки описом і рефлексією про сформовану систему біологічного знання, її структуру, цілі та рівні.

Слід відзначити, що біофілософське комплексне уявлення про світ живого віддзеркалює певний композиційний елемент картини світу, в центрі якого – людина як на індивідуальному рівні, так і в соціальному вимірі, ба більше – у масштабі цивілізаційної культури. Мислителі у сфері філософської антропології, соціальної філософії, все ширше, нерідко – інтуїтивно, оперують ідеями й положеннями біофілософії, досліджуючи різного роду соціокультурні феномени. Вітчизняний філософ В. Левкулич, аналізуючи соціально-філософські уявлення про справедливість, засновує свої розмисли на концептуалізації життя як біологічного процесу, а потребу людини жити та діяти цілком обґрунтовано, на нашу думку, вважає біологічним підґрунтям розвитку культури. «Життя – біологічний процес. Воно дане людині як біологічній істоті. Але життя стає людським лише тоді, коли воно втілюється в культурній формі. Культура – це те, завдяки чому людське життя підноситься над своїми обставинами і відрізняється від життя тварин. Потреба жити і діяти – не продукт розвитку культури, а вихідний стимул до її розвитку, біологічне підґрунтя, з якого зростає здатність людини до творення і вдосконалення культури. Культура приборкує прояви природжених тваринних інстинктів людини. Ці умови призводять до утворення різноманітних форм людської діяльності, яких немає і не може бути у тварин» [8, с. 84].

Сучасні американські дослідники у галузі філософії біології Дж. Дюпре і Д. Ніколсон, автори твору «Усе тече: у напрямі процесуальної філософії біології», розглядаючи новітні відкриття в біології, оперують поняттям «процесуалізм», який слугує, на їх переконання, важливим евристичним інструментом у наукових пошуках. Процесуалізм – перехід від онтології субстанції до онтології процесу – обіцяє багато цікавих наслідків для таких сфер наукового знання як еволюційна біологія, генетика, медицина тощо. Автори стверджують, що процесуалізм дає підстави піддавати сумніву укорінені в наукових «тектонічних пластах» припущення та ревизувати деякі ключові теоретичні положення. Живі організми є метафізично вторинними відносно процесів, які забезпечують їхню життєдіяльність. Рух, потік і розвиток «...є суттєвими у тому розумінні, що припинити змінюватись означає смерть... Жити – це постійно бути активним, принаймні, в будь-якій мірі. Ми також знаходимо в біології незастосовуваність монопричинної моделі, коли одна причина зумовлює один наслідок. Двоподійний філософський погляд на причинність заохочує таку модель. Замість цього в біології ми звикли бачити множинні причини, будь-яка зміна в біологічному світі насправді складається з процесів, а речі – це тільки часткова й тимчасова стабілізація процесів» [9, с. 96].

Процесуалізм, відтак, бачиться ще одним, достатньо потужним, конструктивним елементом описаного вище містка між фізикалізмом та біофілософією. У широкому розумінні, перехід до нової філософської парадигми, в структурі якої лежить біофілософська складова, потребує творчого переосмислення, зокрема, антропокультурного виміру особистісного й суспільного життя.

Поставлене автором дослідницьке завдання вимагає звернення до хоча б побіжного екскурсу в історію біофілософії та характеристики її сучасного стану. Біофілософія – специфічне (біологічного спрямування) філософське вчення, що виникло і набуло реальних обрисів як результат інтелектуальних зусиль учених-біологів наприкінці XIX століття, зокрема – на ґрунті біологічних ідей Ч. Дарвіна. Початок формування біофілософії як галузі філософії пов’язується сучасними дослідниками (Ю. Олейников, О. Шаталов) із творчим спадком австрійського вченого-еволюціоніста Бернхарда Ренша (1900 – 1990), автора монографії з красномовною назвою «Біофілософія». За Б. Реншем, органічний і неорганічний світи причинно взаємообумовлені, а біологічний прогрес диктується процесами відбору найбільш пристосованих до умов навколишнього середовища особин. Помітну роль у становленні біофілософії відіграли ідеї еволюціонізму та натуралізму, зумовлені історично натурфілософським уявленням про єдність і одухотвореність світу. Така властивість біофілософії прозирає у її спрямуванні на проясненні феномену життя у фантастичному розмаїтті форм: поняття «життя» при цьому набуває чітких ознак різноаспектної філософської категорії, слугуючи, таким чином, засадничим елементом принципу розуміння світу та місця і ролі людини в ньому [10].

Також варто вказати на роботу канадського біолога, філософа та педагога Рольфа Саттлера (1936 р. н.) під назвою «Біофілософія. Аналітична та холистична перспективи», лейтмотивом якої постає ґносеологічний аналіз механізмів пізнання феномену життя та визначенню ролі біофілософії в ландшафті сучасного наукового знання. Дослідник пропонує розглядати питання, які найбільш повно виражають проблеми, що виникають у процесі розгляду життя в різних інтерпретаціях – науковій, ціннісній, духовній, філософській. Всі ці питання Р. Саттлер зводить до двох: перше – що є життя? Друге – як відповісти на перше питання? Дослідник наголошує на тому, що будь-яка філософська або наукова концепція виокремлює тільки один аспект світостворення, ігноруючи всі інші. Відтак, не слід наполягати на більшій істинності однієї концепції порівняно з іншими, оскільки вони відтворюють різні аспекти реальності, а відтак – є різними способами її бачення та аналізу. Стосовно ж біофілософії Р. Саттлер пропонує розуміти її як методологію, але не як класичну, а як неklasичну [11].

Важливо підкреслити, що біофілософія, як аксіолого-когнітивна форма сучасної біології, слугує специфічним світоглядним простором, в якому створюється цільний інтегрований образ узагальненого «живого». Становлення біофілософії є таким собі *start point*’ом розширення обсягів і поглиблення міждисциплінарних досліджень процесів біологізації філософії та філософізації біології, а також підвищення наукового інтересу до біологічної складової світогляду та світосприйняття. Біофілософія, досліджуючи феномен життя в принципово єдиних категоріях – від найпростіших організмів до вищих ссавців, у тому числі й Людини розумної, не висуває в якості беззаперечного імперативу єдину та незмінну картину розвитку органічного світу, а дотримується доктрини погляду на вічне з позицій сьогодення. Базовим завданням біофілософії є не тільки виявлення основ життя в усіх його формах і просторово-часових коннотаціях, а, в широкому розумінні, проникнення в його глибинну сутність. Варто визнати, що біофілософія постає як своєрідна рефлексія теоретичною біологією своєї власної біологічної обумовленості, яка, власне, й обумовлює набуття нею (теоретичною біологією) властивості гострої критичності.

Враховуючи вищевикладене, фактично можна говорити про те, що біофілософія, використовуючи корисні смислові «кліше» фізикалізму, сприяє осмисленню прогресуючого методологічного впливу філософії на розуміння феномену життя, специфіки його матеріально-духовної та планетарно-космічної компонент, а також вносить у вказане

розуміння певне естетичне, етичне й аксіологічне забарвлення. Біофілософія, на наше переконання, «... реалізує пошук онтологічних засад світогляду, базуючись на результатах дослідження живого як із позицій біології, так і з боку філософії. Біофілософія – це приведення всього суцього до «міри життя», а у контексті антропоцентризму – до «міри людини». Вона пов'язана з гетерогенністю світу як онтологічною проблемою існування різних сфер буття, об'єднаних між собою в межах одного й того ж реального світу. Людина стає одним із детермінуючих проявів соціальної реальності та одночасно – одним із ключових принципів її існування та розвитку» [12, с. 59].

Висновки. На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що пізнання життя продовжується, воно буде тривати доти, доки людський розум не отримає відповіді на хоча б загальні питання щодо життя, його походження, розвитку на планеті Земля, а також ймовірності існування будь-яких форм життя поза межами нашої планети. З позицій біофілософії та в контексті фізикалізму прогрес сучасної науки жодним чином не означає повного та остаточного розкриття всіх таємниць навколишнього світу, його пізнання в усіх аспектах. Причина в тому, що ті феномени, які створювалися мільярди років у процесі еволюції під дією складних механізмів – фізичних, біологічних, хімічних, мають такий ступінь унікальності, що сучасні технології поки ще не дають можливості людству копіювати / моделювати їх навіть у мінімальному наближенні. Біофілософія має на меті осмислення життя як універсального, цілісного матеріально-духовного феномена, якому властива обумовлена еволюцією неповторність.

Список використаної літератури

1. Plato: Timaeus / Translated by Donald J. Zeyl. Hackett Publishing Company Indianapolis/Cambridge, 2000. 112 p.
2. Aristoteles. Physik. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013. 174 p.
3. Бергсон А. Творча еволюція / пер. з фр. Р. Осадчук. К.: Видавництво Жупанського, 2010. 318 с.
4. Schrodinger E. What is Life?: With Mind and Matter and Autobiographical Sketches. N.Y.: Cambridge University Press, 2012. 196 p.
5. Koonin E. V. The Logic of Chance: The Nature and Origin of Biological Evolution. Upper Saddle River: FT Press Science, 2011. 516 p.
6. Костючков С. К. Основи біофілософії: підручник для здобувачів усіх рівнів вищої освіти закладів вищої освіти. Херсон: вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2022. 224 с.
7. Jung C. G. Psychologische Typen. Zürich: Rascher, 1921. URL: https://archive.org/details/Psychologische_Typen
8. Левкулич В. В. Справедливість як соціокультурний феномен: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 480 с.
9. Nicholson D. J., Dupré J. Everything Flows: Towards a Processual Philosophy of Biology. Oxford: Oxford University Press, 2018. 386 p. URL: <https://philpapers.org/archive/NICEFT-3.pdf>
10. Rensch B. Biophilosophy. New York: Columbia University Press, 1971. 377 p.
11. Sattler R. Biophilosophy. Analytic and Holistic Perspectives. N.Y.; Tokio, 1986. 300 p.
12. Костючков С. К. Реальне та віртуальне в житті сучасної людини: біофілософська інтерпретація. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2021. Вип. 37. С. 57-62.

TRANSFORMATION OF THE CONCEPT OF «LIFE» IN THE CONTEXT OF THE SEMIOTIC BRIDGE FROM PHYSICALISM TO BIOPHILOSOPHY**Serhii Kostyuchkov***Kherson State University, Faculty of Socio-psychological,
Department of Philosophy, Sociology and Social Work
Shevchenko str., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

The article analyzes the process of transformation of the concept of «life» in the context of the semiotic bridge from physicalism to biophilosophy with an emphasis on the fact that in the subject of biophilosophy all forms of life are considered – biological, geological, cosmic, anthroposocial. The transhistoricity of philosophical searches for meaningful connotations of the concept of «life» is shown – from the time of antiquity to the present day. Since ancient times, one of the centers of attention of researchers has been the phenomenon of life in all its forms, images and contexts – philosophical, scientific, spiritual, cultural, etc. It is noted that philosophical reflection on the phenomenon of life manifests, without exaggeration, the sacred format of social consciousness, in which a certain worldview foundation prevails, on which any type of theorizing and paradigmatics is built. The proposition that in the process of historical development there was a significant transformation of the content parameters of the concept of «life», as well as a revision of its influence on the development of philosophical knowledge and various sciences, in particular – natural sciences, is substantiated. It is emphasized that the cognitive focus of the philosophy of life, as a new direction of philosophy, was the phenomenon of life, which is known intuitively as a reality that develops holistically and dynamically. The role of physical ideas in biological science to explain the phenomenon of life, which have their origins in the philosophical tradition of the ancient world and do not look like something archaic and inappropriate to modern science, is clarified. It is claimed that modern biological studies of the phenomenon of life cover all levels of living things – from the biosphere to the subcellular, and with the improvement of research methods and tools, new aspects of the life processes of organisms are revealed. Emphasis is placed on the role of biophilosophy in the process of learning the phenomenon of life, which refers to the theory of biology, but is not limited to description and reflection on the formed system of biological knowledge, as well as its structure, goals and levels. It is shown that biophilosophy, as an axiological-cognitive form of modern biology, is a worldview basis for creating a single-purpose, integrated theoretical image of the generalized «living».

It is concluded that from the standpoint of biophilosophy and in the context of physicalism, the progress of modern science in no way means the complete and final disclosure of all the secrets of the phenomenon of life.

Key words: life, biophilosophy, physicalism, natural science, processualism, semiotics, symbol, philosophical reflection, evolutionism, naturalism.